

УДК 327(075); 008 /316.6/ 327/ 339

МІСЦЕ І РОЛЬ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ

Воронкова В.Г. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається аналіз концептуальних засад сталого соціального розвитку в умовах глобалізації, зокрема відзначається, що соціальний розвиток пов'язаний з етнонаціональним, що на сталий соціальний розвиток впливає етнонаціональна ідентичність, що ці два процеси взаємопов'язані між собою; визначаються основні шляхи і напрямки формування концепції сталого соціального розвитку в умовах глобалізації.

In the article the analysis of conceptual principles of steady social development is given in the conditions of globalization; it is marked in particular, that social development is related to ethnonationalism, that an ethnonational identity pours in on steady social development, that these two processes are mutual bounded; basic ways and directions of forming of conception of steady social development are determined in the conditions of globalization.

Ключові слова

СТАЛИЙ СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ІНТЕГРАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ, ФІЛОСОФІЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вступ

Дослідження місця і ролі України в глобалізаційних умовах сучасності визначається особливою актуальністю тому, що, **по-перше**, на нинішньому етапі глобалізаційного розвитку світової цивілізації різні країни світу, в тій чи іншій мірі, переживають процеси трансформації всіх сфер людського життя; **по-друге**, на початку ХХІ століття Україна зіткнулася з низкою економічних, політичних, соціальних, культурних проблем, серед яких особливе місце займають соціоантропологічні, соціоекономічні, соціокультурні проблеми; **по-третє**, визначальним напрямом глобалізаційних зрушень є всеохоплююча інтеграція та інформаційно-комунікаційна революція, які створюють об'єктивні передумови як для об'єднання людства, так і для його роз'єднання. Актуальність теми дослідження місця і ролі України в сучасних глобалізаційних процесах заключається ще й в тому, що необхідно проаналізувати феномен сучасного українського суспільства у вимірах соціоантропологічних, соціоекономічних та соціокультурних аспектів, які є ще мало дослідженими. В той же час глобалізація виступає як перехід до

політики наднаціональних установ (ООН, НАТО, «Велика вісімка»), в економіці – транснаціональних корпорацій і наднаціональних органів (Всесвітній банк, ВТО), формування глобальних міжнародних економічних і політичних структур, що відкриває значні перспективи для дослідження цих процесів.

Об'єкт дослідження - феномен сучасного українського суспільства у вимірах соціоантропологічних, соціоекономічних та соціокультурних, що розвиваються в епоху глобалізації.

Предмет дослідження – вплив глобалізаційних процесів на сучасне українське суспільство та шляхи оптимізації соціо-гуманітарної сфери суспільства, що трансформується.

Загальна фундаментальна проблема, яка буде розглядатися в наступних збірках наукових праць «Гуманітарного вісника», – це формування концепції філософії глобалізації, яка є реальністю і зводиться до планетарної інтеграції, в яку втягується сучасне українське суспільство, що потребує формування нової парадигми осмислення сучасних процесів.

Мета дослідження:

- осмислення глобалізації як об'єктивного суспільного процесу загальнопланетарного масштабу, який потребує вироблення нових теоретико-концептуальних та методологічних підходів аналізу: нових феноменів інтеграції, інформатизації, універсалізації, прискорення та поглиблення всіх процесів, які направлені на реалізацію програми економічних перетворень;

- формування нового дискурсу філософії глобалізації, представленого розмаїттям концепцій і напрямів в глобалістиці, дослідження понятійно-категоріального апарату, що усвідомлює складні, неоднорідні та суперечливі процеси глобалізації;

- розгляд економічних, політичних, соціальних, культурних причин глобалізації, в яку втягнуте сучасне українське суспільство, що спричинює появленню складних і суперечливих явищ, викликаних цивілізаційними та формаційними протиріччями; розриву між рівнем сучасних проблем та рівнем свідомості населення, недостатнього для вирішення складних питань сучасності – євроатлантичної інтеграції;

- виявлення природи і витоків глобалізаційних процесів, що породжують проблеми «розколотого світу» - соціоантропологічні, соціоекономічні, соціокультурні, детерміновані розривом між країнами, які розвиваються, і розвинутими країнами, а також між місцевим (локальним) і глобальним рівнями;

- розкриття процесів інноваційного розвитку, який відкриває націям (народом) нові можливості для новаторства і підприємництва, сприяє економічному зростанню, соціальному добробуту, покращенню якості життя громадян України, адже тільки довгострокове економічне зростання покращить добробут громадян, дасть країні кошти на освіту, охорону здоров'я і пенсії.

Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності

Обговорення проблеми

Дослідження присвячено розробці нової актуальної ідеї, якою є осмислення сучасних процесів розвитку українського суспільства в умовах глобалізації, у зв'язку з чим необхідно:

- обґрунтувати комплексний підхід до аналізу проблем постсучасного українського суспільства, покликаною подолати проблеми і створити стабільні умови для економічного та соціального зростання й подолання відставання України від розвинутих держав світу;

- проаналізувати антропосоціальні та соціоекономічні колізії глобального образу життя, які направлені на досягнення процесів, пов'язаних з амбівалентністю глобалізації: глобалізації і локалізації, глобалізації і модернізації, глобалізації інновацій, глобалізації моральності, глобалізації культури, глобалізації злочинності, глобалізації освіти й науки;

- сформуувати концепцію сталого економічного і соціального розвитку сучасного українського суспільства, направленою на подолання ризиків та хаосу в суспільстві, щоб дослідити український соціум як продукт його саморозгортання на мікро-макро-мезорівнях, з'ясувавши механізми досягнення цілісності соціальної системи України як єдиного соціального організму (В.Бех) та його здатності до прогресивного економічного, соціального та культурного розвитку;

- проаналізувати базові концептуальні підходи до поглиблення та розширення ЄС, розкривши взаємозв'язок та взаємозалежність основних видів інтеграції в контексті інтеграційного процесу;

- виявити специфіку синергетичного методу аналізу саморозгортання українського соціуму як складноорганізованої системи у напрямі її руху до євроінтеграційного (євроатлантичного) простору та розробити організаційно-економічний механізм розвитку євроінтеграційної політики України;

- з'ясувати антропологічні, онтологічні, аксіологічні, праксіологічні засади функціонування постсучасного українського суспільства в умовах глобалізації, визначивши фактори оптимізації цілісності соціальної системи сучасної України на шляху до євроінтеграційного простору;

- розробити критерії, фактори та механізми досягнення етнонаціональної ідентичності сучасного українського суспільства, які виступають детермінантами оптимізації українського соціуму в умовах глобалізації; сформуувати сучасну концепцію системної цілісності сучасного українського суспільства як фактору його прогресивного розвитку.

Сучасний стан проблеми

Аналіз результатів, отриманих вітчизняними та іноземними вченими із цієї проблеми. Теоретичними засадами

Воронкова В.Г., 2009

даного дослідження є «Європейський вибір: концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.»; Програма «Гуманістичного Маніфесту -2000» як заклику до планетарного гуманізму, схваленого 136 видатними вченими із 29 країн світу; „Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту”, прийняті на 12-ій Сесії Європейської конференції міністрів, відповідальних за регіональне планування 7-8 вересня 2000 року в Ганновері; Звіту про конкурентоспроможність України 2009: назустріч економічному зростанню та процвітанню, розробленого Фондом «Ефективне управління» з ініціативи Ріната Леонідовича Ахметова. Проблема глобалізації є ще малодослідженою і потребує аналізу тенденцій глобалізації, виявлення проблем глобалізації в межах сучасного українського суспільства, шляхів підвищення ефективності суспільства та соціально-орієнтованого управління; добробуту населення на основі прискореного розвитку соціоекономічної сфери та модернізації українського суспільства з метою включення його до загальнопланетарних процесів.

В даній площині істотний вклад у розробку даного напрямку внесли праці Р.Арона, Д.Белла, З.Бжезинського, О.Тоффлера, Р.Робертсона, І.Валлерстайна, Е.Гідденса, М.Кастельса, Ф.Фукуями, М.Уотерса, С.Гантінгтона; українських вчених – В.Андрущенко, Є.Бистрицького, В.Волинка, С.Кримського, В.Табачковського, В.Ляха, М.Поповича, В.Горського, В.Воронкової, В.Пазенка, М.Михальченка, М.Степико, В.Беха; російських вчених – І.Фролова, М.Моїсеєва, П.Капіци, М.Іноземцева, В.Загладіна, О.Панаріна, А.Уткіна.

Концепція самоорганізації, що розробляється в синергетичній парадигмі дослідження І.Пригожиним, І.Стінгерсом, В.Бехом, І.Добронравовою, В.Васильковою, В.Воронковою, Л.Горбуновою, І.Предборською, Н.Кочубей, Л.Бевзенко, В. Лутаєм, М.Нестеровою, Н.Спицею та іншими.

Методи, підходи, ідеї, робочі гіпотези, які пропонуються для вирішення завдань дослідження

Методи: в науковому дослідженні поєднуються методологічні здобутки декількох парадигм, що є основою філософського плюралізму: 1) синергетичний метод дозволяє проаналізувати суспільство як нелінійну систему, яка розвивається в нелінійному просторі; 2) метод системного та структурного аналізу дозволяє розглянути суспільство як складну соціальну систему, яка має декілька підсистем, що постійно взаємодіють з навколишнім середовищем; 3) поєднання синергетичного та системного методів дозволяє пояснити особливості розвитку соціальної системи в звичайному і катастрофічному режимах; 4) структурно-функціональний та інституціональний методи дозволяють розкрити зміст політичних та економічних зрушень в суспільстві; 5) антропологічний та соціоаксіологічний підходи дозволяють

Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності

проаналізувати соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри сучасного українського суспільства в умовах глобалізації. В дослідженні автор спирається на нелінійну, синергетичну, самоорганізаційну стратегію розвитку сучасного українського суспільства.

Головною гіпотезою дослідження, яка є новою і може радикально зрушити сучасну суспільно-гуманітарну теорію, є ідея пошуку інноваційних механізмів соціального партнерства між владою, бізнесом, державою, громадськістю, профспілками, які є основними суб'єктами суспільної життєдіяльності і можуть сприяти упровадженню соціально-орієнтованого управління, завдяки якому суспільство з більш розвинутою економікою може сприяти виробленню ефективних механізмів регуляції і саморегуляції соціуму; державного регулювання малого і середнього бізнесу як економічної засади розвитку суспільства сталого розвитку. Провідною гіпотезою дослідження є ідея посилення антропологічної складової політичних програм, яка є етнокультурою відповідною в сприйнятті сучасного світу й орієнтованою на синергетичну методологію дослідження. До того ж, цю частину вітчизняної антропологічної спадщини слід вважати концептуальним оформленням філософсько-антропологічної матриці як способу соціальної адаптації сучасної людини до сучасних процесів глобалізованого світу, збереження ідентичності людини у мультикультурному (полікультурному) середовищі та входження України у світовий культурно-інформаційний простір. В той же час, як свідчить практика умов глобалізації, сучасна людина стала вже не метою, а засобом для досягнення будь-яких цілей - політичних, економічних, ідеологічних.

Практичні гіпотези: однією з головних гіпотез дослідження є гіпотеза техногуманітарного балансу, яка являє собою концептуальну модель дослідження глобалізованого соціуму, є новою і описує механізм загострення і подолання антропогенних криз планетарного масштабу. Гіпотеза техногуманітарного балансу виявляє закономірну взаємозалежність між трьома змінними – технологічним потенціалом країни, якістю культурних регуляторів і внутрішньою стійкістю соціальної системи, так як допомагає пояснити явища, коли в результаті масштабної антропогенної кризи відбувається не саморуйнація соціального організму країни, а кардинальна перебудова духовної культури, технології чи всієї життєдіяльності суспільства, так як культура відіграє роль компенсаторського фактору, який відіграє велику роль у періоди катастроф, трансформацій і перебудов та сприяє відновленню порушеного балансу інструментального і гуманітарного характеру.

Результатом даного передбачення є: 1) отримання нових знань, в контексті теоретико-концептуального обґрунтування концепції розвитку сучасного українського суспільства в умовах глобалізації, що

зумовлює орієнтацію України на інтеграцію до міжнародної спільноти та включення в євроінтеграційні процеси; 2) теоретико-методологічне обґрунтування нових законів, пов'язаних з розробкою закону техногуманітарного балансу, що базується на основі економічних, політичних, соціальних, духовних засад, направлених на інноваційний розвиток суспільства: а) **Закон кібернетичної теорії**, який виражає пропорційну залежність між внутрішньою різноманітністю системи та її потенціалом в якості суб'єкта чи об'єкта управління (був сформульований англійським біологом і математиком У.Р.Ешбі в 1950-х рр.), набуває важливого значення в економічних моделях, але не використовувався в соціальній філософії, тому буде екстрапольований на соціальні явища; б) **Закон ієрархічних компенсацій** виражає залежність між організаційними рівнями складної системи, а саме зростання різноманітності на верхньому рівні повинно забезпечуватися обмеженням різноманітності на попередніх рівнях, і, навпаки, зростання різноманітності на нижчому рівні організації сприяє руйнації на верхньому рівні (був сформульований російським вченим О.Сєдовим у 1980 рр.), доповнює фундаментальний закон кібернетичної теорії систем як закону необхідної різноманітності (фізичної, біологічної, соціальної), допомагає прогнозувати оптимальне поєднання різноманітних параметрів на різних етапах розвитку; в) **Закон генетичних типів криз**, який включає аналіз: а) **екзогенної** – кризи, зумовленої переважно спонтанними змінами середовища, до якої система не поспіває адаптуватися; б) **ендогенної кризи**, що зумовлена переважно внутрішньою програмою розвитку організму (зростання кризи в онтогенезі); в) **ендо-екзогенної кризи**, що зумовлюється змінами в середовищі внаслідок власної активності системи; 3) в результаті впровадження нових законів буде сформована нова теорія - **філософія глобалізації** - філософія розвитку сучасного українського суспільства в умовах глобалізації та інтеграції України до світової спільноти, до загальноєвропейського економічного простору, досягнення Україною конкурентоспроможності в умовах ефективного розвитку ринкової економіки і соціально-орієнтованого управління: 4) **сформовані нові методи - нелінійної парадигми**, яка базується на використанні альтернативних методів і принципів: незалежності, спрямованості на результат, відкритості, врахування нелінійних ефектів, когерентності, системної узгодженості, коеволюції еволюційних процесів, фокусу на економічний розвиток, використання експліцитного і прогнозованого потенціалу наукового мислення.

В результаті проведеного аналізу буде сформована нова **концепція світоцілісності**, яка являє собою цілісний характер сучасного людства: існування сучасної цивілізації і перспективи її розвитку в значній мірі залежать від поведінки і діяльності світоцілісності, яка здатна викликати флуктуацію, що може або

Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності

привести людство до інтегральної єдності - природної, соціальної, культурної, або до їх роз'єднання. Очікувані результати відповідають світовому рівню, так як в даному дослідженні використовується сучасна методологічна основа, нові методи, закони і категорії, які відповідають світовому рівню соціально-гуманітарної науки, досліджуються **нові актуальні проблеми**, які обговорюються світовою спільнотою на Всесвітньому економічному форумі (ВЕФ).

Результати наукового дослідження будуть використані в конкретних державних проектах розбудови державності і громадянського суспільства, інтеграції міждержавних взаєностосунків; при підготовці регіональних програм розвитку на перспективу, зокрема при визначенні шляхів і напрямів розвитку сучасного українського суспільства у період його трансформації. Ідеї дослідження можуть слугувати методологічною основою для розробки соціально-економічних, соціально-політичних і соціально-культурних прогнозів розвитку України на міжнародній арені. Визначення пріоритетних напрямів розвитку суспільства в умовах глобалізації дозволить впорядкувати засоби і методи впровадження економічних, політичних, соціальних і культурних реформ в країні з метою відповідності міжнародним стандартам.

Основні положення наукової розвідки складають теоретичну і методологічну основу дослідження сучасних глобалізаційних процесів, визначення місця і ролі України з метою ефективної інтеграції у міжнародну спільноту; дослідження соціоантропологічних, соціоекономічних, соціокультурних аспектів сучасного українського суспільства на етапі його трансформації, що сприятиме підвищенню індексів людського розвитку як на рівні регіону, так і на рівні держави та в цілому оптимізації розвитку сучасного українського суспільства, що знайде своє відтворення в нових концепціях «нової економіки знань», «суспільства добробуту», «стійкого економічного розвитку», «неоліберальної демократії», «постіндустріального суспільства», «формування постматеріальних цінностей», «знаннєвого суспільства», етнонаціональної ідентичності, довгострокового сталого розвитку, що формуються в нових умовах глобалізації.

Сучасні процеси глобалізації породжуються економічними чинниками: суспільним розподілом праці; науково-технічним, соціальним та інтелектуальним прогресом в умовах ринкової економіки; міждержавними інтеграційними процесами; міжнародними суспільними об'єднаннями і неурядовими організаціями; різноманітними формами міжнародного культурного обміну і спілкування.

Обговорення проблеми

Економічні засади глобалізації налаштовуються не тільки на політичні інтереси національних господарств (протекціонізм), але і на техніко-економічні обмеження. **Політичні імперативи глобалізації**

переважно визначаються економічними засадами; намаганням укріпити світогосподарські зв'язки „свого” національного господарства, „своїх” підприємств, натиском більш сильних держав і ТНК. Це пояснюється активною участю країн в процесах формування правової основи глобальних ринків та інвестиційних потоків. **Концепція глобалізації** не тотожна тільки економічним основам, вона передбачає специфічне співвідношення економічного і політичного аспектів. Неможливо описати цілісність з економічної точки зору незалежно від політичної і навпаки. З точки зору політики, глобалізація включає проблематику теорії демократії, з точки зору економіки глобалізація є теорія ринку.

Таким чином, **під глобалізацією** розуміється процес, що передбачає реорганізацію виробництва в просторі; взаємопроникнення промислових підприємств через державні кордони, розширення фінансових ринків, збільшення частки іноземних прямих інвестицій в економіку, що розвиваються, розширення глобального ринку праці, розповсюдження технологій, міжнародних комунікацій і всесвітньої культурної інтеграції; розповсюдження споживацьких товарів, масові переміщення населення як на Півдні, так і на Сході і Заході. **Під глобалізацією** розуміється: інтенсифікація трансмежових економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків; історичний період, який наступив після завершення холодної війни; трансформація світової економіки; триумф американської системи цінностей; ортодоксальна ідеологія; технологічна революція; нездатність національних держав вирішити глобальні проблеми.

Теоретико-методологічні основи аналізу глобалізації:

1. Функціональний підхід – акцент робиться на ролі національних держав у справі спасіння національних економік від згубного впливу „гібридної” і „космополітичної” глобалізації. **2. Апологетичний підхід** – підкреслює роль глобальних ринків в інноваційних процесах, обмежуючи втручання держави у процеси „космополітичної глобалізації”. **3. Технологічний підхід** – головна увага приділяється найновішим „кібернетичним” технологіям як умовно вибіркової, „гібридної глобалізації”, яка допомагає периферійним країнам інтегруватися в глобальну економіку, зберігаючи власне регіональну специфіку.

Поряд з цими підходами виокремлюються певні парадигми розуміння цього історичного явища (Я.Пітерс): **зіткнення цивілізацій** – фрагментація світу відбувається через цивілізаційні відмінності, які базуються на культурній диференціації; **„макдольнадизація”** – гомогенізація культур, яка здійснюється транснаціональними корпораціями і відбувається під прапором модернізації (вестернізації, європеїзації, американізації); **„гібридизація”** – широкий спектр міжкультурних взаємодій, які приводять до взаємозбагачення.

Таким чином, **економічна глобалізація** – це формування глобальних ринків і стратегій поведінки, корпорацій і міжнародних фінансово-економічних інститутів, перспективи формування принципово нових економічних відносин і типів господарств.

Як свідчить аналіз, детермінантами оптимізації місця і ролі України в євроінтеграційних процесах є досягнення етнонаціональної ідентичності. Одним із напрямків дослідження глобалізаційних процесів сучасності є дослідження етнонаціональної ідентичності в сучасних умовах українського суспільства, яка сприяє довгостроковому сталому розвитку суспільства. Формування **національної ідентичності** в умовах глобалізації є надзвичайно складним і суперечливим процесом в усіх сферах життєдіяльності – економічній, політичній, фінансовій, екзистенційній, психологічній. **Ідентичність** – це усвідомлення індивідом своєї належності до певної культурної спільноти, групи людей, яка надає їй суб'єктові соціально значущий комплекс цінностей, символів і традицій. Кожна людина чи колектив є носієм ідентичності, які визначають їх місце та орієнтації в соціальній структурі, певні норми соціальної поведінки. Найпоширенішим видом і формою національної ідентичності є **етнічна ідентичність**, одна з форм колективної солідарності, що ґрунтується на системі культурно-символічних ознак, усвідомлюваних в процесі етнічної самоідентифікації (усвідомлення індивідом належності до певної етнічної спільноти). Самоідентифікація формує суб'єктивний статус (етнічну ідентичність), який може не збігатися з об'єктивним статусом етнічної належності (К.Галушко).

Під національною ідентичністю розуміється суб'єктивне почуття і одночасно об'єктивна якість самототожності індивіда з нацією, виявлення цілісності індивідуального «Я», що сумісне з вірою індивіда в тотожність того чи іншого образу світу і людини. Будучи життєвим стрижнем особистості і головним індикатором психологічної соціальної рівноваги, національна ідентичність означає: 1) внутрішню тотожність суб'єктів в процесі сприйняття ними образу глобалізованого світу, пов'язаного з розвитком процесів глобалізації, відчуття стійкості і безперервності свого «Я» в просторі і часу; 2) включення в людську спільноту і тотожність особистісного і соціально-сприйнятого типу світогляду в суспільстві; 3) формування «**Его-ідентичності**» як норми індивідуального психічного розвитку і душевного здоров'я (особистісна ідентичність); 4) формування групової чи колективної ідентичності як ознаки належності індивідуального буття до певної спільноти; 5) відчуття певного сегменту історії (психоісторична ідентичність); 6) набуття екзистенційної стійкості (екзистенційна ідентичність). З огляду на різноманіття та складну систему етнічних спільнот (субетнос, етнос, нація, етнолінгвістична та етнорконфесійна група тощо) індивід може самоідентифікуватися одночасно з кількома з них.

Етнонаціональна самоідентифікація - процес включення людиною себе в певну культурну групу: процеси самоідентифікації взагалі і етнічної самоідентифікації важливі, поскільки поведінка людини в значній мірі залежить від його „я-концепції”. Якщо індивід ідентифікує себе з певним етносом і набуває тим самим почуття „ми”, то всі ті, хто не належить до цієї спільноти, для нього складають групу „вони”. Взаємна ідентифікація для членів одного етносу полегшується, якщо у них мають місце зовнішня тотожність: з антропологічними ознаками, мовою, поведінкою, культурою. Віра в єдине походження є тією психологічною основою, завдяки якій індивід може ідентифікувати себе не тільки з етносом в цілому, але із окремими його членами. Індивід в контексті певного етнонаціонального буття повинен подолати: а) відчуження; б) деперсоніфікацію; в) егоаномалії; г) егопсихопатологію; д) комунікативні конфлікти; е) матриці девіантної поведінки суб'єкта; ж) психокризи; з) психофобію та неприйняття інших культур. Травматичні дії щодо культурної (етнічної) одиниці часто не лише не послаблюють відповідну ідентичність, а й навпаки, посилюють її завдяки спільним співпереживанням.

Національна ідентичність виникає в результаті якісного домінування нерозивного комплексу громадянсько-етнічних лояльностей чи поглинання ним конгломерату родинних, соціальних, регіональних, етнічних ідентичностей. А.Сміт виокремлює наступні ознаки національної ідентичності: історична територія (історичний край), спільні міфи й історична пам'ять, спільна масова (громадянська культура) культура, єдині юридичні права та обов'язки, спільна економіка.

Етнонаціональна ідентичність базується на таких групових рисах, як спільність походження, мови, культури, релігії, історичної пам'яті, історичної долі. Часто, крім етнічної, особа має і надетнічну ідентичність, як правило, державно-політичну, яка полягає в тому, щоб нав'язати загальнолюдську ідентичність як альтернативу національній приналежності в умовах полікультурного суспільства (багатонаціонального): становище етносу (етнічної групи) може мати різний соціальний статус, один з етносів може займати в суспільстві більш високе місце, інші – низьке. Така нерівність впливає на характер етнічної самоідентифікації особи, особливості переживання почуття ідентичності, форми вербально-публічного виявлення самоідентифікації. Взаємодіючи одна з одною, етнонаціональні ідентичності створюють так звану „ієрархію ідентичностей” в контексті етнонаціонального буття: до першого типу ідентичності віднесено осіб з низькою етнічною обізнаністю, майже або вже асимільованих („мінімум етнічності”); до другого типу – віднесено осіб, які мають певні контакти з членами своєї етнічної групи („поміркована етнічність”); до третього типу – віднесено осіб з слабкою етнічною свідомістю, які в силу різних обставин не мають контактів з членами

своєї групи („маргінальна етнічність”); до четвертого типу – віднесено осіб, які беруть активну участь у діяльності своєї етнічної групи, в забезпеченні її політичних, економічних, соціальних та інших інтересів („максимальна етнічність»). У результаті виникнення національної ідентичності як масового соціального факту формується нація. Національна ідентичність виконує зовнішні функції (територіальні, економічні та політичні) та внутрішні (поглиблення й інтенсифікація соціальних зв'язків, спосіб самовизначення та самоорієнтації індивіда).

Етнонаціональна ідентичність є вирішальною і ключовою в формуванні культури етнонаціонального буття в умовах культурної глобалізації. Сучасний інформаційний потік, який не можна ні з чим порівняти і який не має аналогів за силою впливу на світове співтовариство й характеризується всепроникаючою здатністю, пов'язаний передовсім, з небувалим розвитком знакової продукції, появою нових інформаційних технологій, удосконаленням і збільшенням кількості засобів масової інформатизації. Створення глобального культурно-інформаційного простору та комунікативної мережі, яка є „становим хребтом сучасної цивілізації” (Е.Сміт), і порадила феномен інформаційного суспільства, яке характеризується автономізацією сучасного суспільства, розширенням ступеня суспільства

1. Слід відмітити, що **глобалізація** – це: 1) тенденція до відходу від окремих національних і економічних одиниць у напрямі створення єдиного великого глобального ринку; 2) історичний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, політичних та соціально-культурних систем, а також взаємодія суб'єктів світосистемних відносин різних рівнів щодо регулювання їх діяльності в різних сферах на єдиному світовому просторі. **Основними тенденціям сучасного процесу глобалізації** є зростання масштабів обмінних процесів у світоekonomіці, прискорення формування геоекономічного простору, посилення інтеграційних процесів на всіх рівнях та інтернаціоналізації світобудови, переважання ринкових регуляторів світосистемних відносин, активізація глобалізму, в основі якого приховувана від світової спільноти реальність, яка формує нову світобудову та новий світовий порядок на користь вузького кола країн, світової правлячої еліти.

2. Необхідно продовжити вивчати об'єктивні та суб'єктивні процеси глобалізації: об'єктивну суть, що являє собою сукупність сформованих політичних, організаційних, техніко-технологічних, економічних, соціальних, правових та культурних реалій, що створюють якісно нові умови для розвитку глобальних процесів; історичний процес створення міжцивілізаційного, міжнаціонального єдиного великого простору на основі принципів рівності, поваги

національного суверенітету, узгодження інтересів усіх взаємодіючих суб'єктів, що охоплює всі сфери життєдіяльності людей; **суб'єктивну суть глобалізації**, направлену на використання світовим капіталом сучасних методів і засобів для протистояння кризі світової капіталістичної системи та подальшого перерозподілу на користь світової олігархії не тільки додаткової вартості, створеної у світовій економіці, але й раніше створеного людством багатства; збереження існуючого устрою світосистеми і регулювання світосистемних відносин на позиціях ринкового фундаменталізму; встановлення світового порядку на основі руйнування національної державності, суверенітету й формування світового уряду олігархів; духовно-матеріальній сфері – відмова від цінностей модерну, руйнування національних суверенітетів, цивілізаційних основ народів, десоціалізації і дегуманізації світу.

3. Розвивати ефективне співробітництво єврорегіонів, що являють собою транскордонні регіональні утворення на теренах Європи, що сформувалася у межах суміжних одиниць адміністративно-територіального поділу двох і більше країн на основі реалізації спільних програм і угод, підписаних на рівні органів місцевого самоврядування, являють собою сукупність національних територій, країни, в межах яких діють загальні принципи господарювання, узгоджені єдині правила.

4. Вдосконалювати систему управління державою для того, щоб вона була адекватна умовам глобалізації: суттєвою у цьому процесі є підготовка **державних менеджерів**, що розуміють загальні тренди світового розвитку; важливе значення при цьому буде мати наявність чіткого плану або **стратегії розвитку країни, зовнішньоекономічної безпеки України**.

5. Удосконалювати механізми державного управління реалізацією євроінтеграційної політики, що являє собою сукупність всіх можливих практичних заходів, засобів та важелів організаційного, правового, економічного, соціального та політичного характеру, відповідних структур та регуляторів, методів управління, управлінських рішень, за допомогою яких реалізується євроінтеграційна політика, направлена на підтримку умов існування та розвитку національних держав та світової системи загалом.

6. Сприяти формуванню механізмів реалізації євроінтеграційної політики України як сукупності принципів та норм, міжнародних інструментів, методів встановлення та реалізації міжнародних відносин, а також інституційно-правових структур, створених світовою спільнотою що зумовлюють необхідність визначення стратегічних цілей, мети та завдань євроінтеграційної політики, реалізації цих механізмів за допомогою певних принципів, методів, способів та прийомів, направлених на формування єдиного наднаціонального простору, що охоплює всі сфери життєдіяльності

людства під впливом об'єктивних ринкових чинників на основі свідомого регулювання міждержавних відносин.

7. Удосконалювати глобальне регулювання світосистемних відносин в контексті розвитку наступних напрямів: а) вироблення і використання єдиних норм і правил в галузях міжнародної торгівлі, фінансово-кредитних та валютних відносин, комунікаційної інфраструктури; б) регіональної та галузевої економічної інтеграції; в) стабілізації кон'юнктури світових ринків; г) стандартизації і сертифікації; д) структурне реформування світової економіки; е) вироблення ефективних правил поведінки міжнародних і транснаціональних господарських суб'єктів та міжнародної політики; ж) соціальної та гуманітарної сфери; з) міжнародної безпеки.

8. Вивчати глобальні світоглядні трансформаційні орієнтації, що являють собою корінну зміну поглядів на розвиток суспільства, відмову від цінностей модерну (демократія, рівність, добробут, прогрес, освіта, вертикальна мобільність людей та суспільства); постмодерністське обґрунтування «об'єктивності» суб'єктивного глобалізму на основі соціального дарвінізму, дегуманізації, ринкового фундаменталізму, падіння національних суверенітетів, руйнування основ цивілізацій, відмови від моралі та моральності у людських стосунках.

9. Вивчати глобальні культурні трансформації, в основі яких у загальному вигляді є формуванням культурної однорідності світу на основі гібридизації різних цивілізаційних духовно-матеріальних цінностей; з позицій суб'єктивного глобалізму: 1) відокремлення духовної складової культури від її цивілізаційних витоків; 2) комерціалізація духовного виробництва; 3) підміна національних інтересів у розвитку культур інтересами світової олігархії.

10. Розвивати інтеграційні економічні процеси в сучасному суспільстві, що позначають собою економічний процес взаємного пристосування та об'єднання національних господарств двох і більше держав з однотипним суспільним устроєм; зближення та взаємопристосування окремих національних господарств (економік); забезпечується концентрацією та переплетінням капіталів, проведенням узгодженої міждержавної економічної політики; Розвивати основні види інтеграційних об'єднань: 1) зона вільної торгівлі, країни-учасниці обмежуються відміною митних бар'єрів у взаємній торгівлі; 2) митний союз, коли вільне переміщення товарів та послуг усередині угруповання доповнює митний тариф щодо третіх країн; 3) загальний ринок, коли ліквідуються бар'єри між країнами у взаємній торгівлі для переміщення робочої сили і капіталу; 4) економічний союз, який передбачає на додаток до всіх вище перелічених заходів проведення державами-учасницями єдиної економічної політики.

11. Сприяти розвитку Болонських домовленостей з метою: а) підвищення доступу до європейської освіти; формування єдиного ринку праці вищої кваліфікації; б) розширення мобільності студентів та викладачів; в) прийнятті системи порівняння ступенів вищої освіти з видачею загальнодоступних для всіх країн додатків до дипломів; г) становлення національної інфраструктури інформаційно-комунікативних технологій та інноваційної системи країни в цілому.

12. Розвивати наукові заходи, пов'язані з упровадженням концепції довгострокового стійкого розвитку, необхідної для вступу України до СОТ та євроінтеграційних об'єднань з метою визначення місця і роль України у глобальних вимірах стійкого розвитку: економічного розвитку, захисту природоохоронного середовища, соціального прогресу. Продовжувати розробляти методологію і методику **індексів соціального виміру центру і регіонів**, що включає в себе: індекс якості і безпеки життя; індекс людського розвитку; індекс суспільства, яке базується на знаннях; індекс конкурентоспроможності країн і регіонів (Україна займає 72 місце серед 134 країн світу).

13. Розвивати засадничі принципи, що мають регламентувати процес реформування вищої освіти в Україні в контексті приєднання до Болонського процесу та набувають особливого значення у контексті передового українського досвіду цього приєднання: принцип гуманізму; принцип незалежності та свободи усіх учасників освітянсько-наукового процесу від будь-якої політичної влади й економічної сили; принцип єдності науки і освіти, неподільності дослідницької та викладацької роботи; принцип співпраці, цивілізованого діалогу національних освітніх систем на основі їх взаємовизнання; принцип універсалізації через стандартизацію та нормування освітнього процесу. Зазначені принципи через відповідні національні освітні стратегії мають сприяти розбудові об'єданого європейського суспільства знань, здатного відповідати на виклики економічної конкуренції або новітніх технологій, а також забезпечити своїм громадянам рівні можливості та високу якість життя.

14. Розгортати впровадження нової парадигми вищої освіти в контексті глобалізації, що закріплена Болонськими деклараціями, як відповідь на виклики цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце у новому глобальному просторі, сприяти підвищенню якості освіти, запозиченню нових методик і концепцій та їх впровадження в навчально-виховний процес.

15. Налагоджувати розвиток інтеграції наукових досліджень в межах загальноєвропейського простору, започатковуючи участь у міжнародних проектах та освітянських об'єднаннях з метою Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності

прискорення процесу інтеграції України до європейської та світової спільноти, інтенсифікації розуміння важливості співпраці у світовому контексті та активізації активності об'єднаних зусиль і можливостей з метою продукування нових знань, розвитку наукової діяльності як головного напрямку євроінтеграційної політики вищої школи.

16. Здійснити якісні зміни у змісті вищої освіти як складової професійної підготовки викладачів, розширивши практику мереженої взаємодії освітніх інституцій для підвищення кваліфікації викладацького складу в контексті Болонської і Копенгагенської декларацій та досягнення прогнозованих цілей модернізації системи вищої освіти в Україні, що є найважливішим елементом розвитку людських ресурсів для будь-якої країни в цілому, що сприяє формуванню гуманітарного і соціального капіталу, а також є важливим суспільним благом глобального масштабу, так як мова йде про глобальну інтернаціоналізацію освіти і зростання кваліфікованого рівня в усіх країнах.

17. Збагатити та розширити міжнародну співпрацю із закордонними університетами й освітянськими центрами, міжнародними організаціями та науковими асоціаціями з метою спільного наукового співробітництва, розширення участі українських ВНЗ у міжнародних освітніх програмах ЄС як важливого фактора європейської інтеграції.

18. Сприяти впорядкуванню всієї множини накопичених наукових знань про навколишній світ, а також усунення протиріччя між науковими досягненнями людини та усвідомленням нею вірогідних наслідків наукового прогресу, які вірогідні лише за умови перетворення науки на провідний чинник розвитку людського суспільства, процес якого відбувається у вигляді наукової революції, прогнозувати можливі варіанти розвитку суспільства і контролювати та спрямовувати загальний процес людської цивілізації.

19. Передбачити розвиток інформаційної інфраструктури у ВНЗ, формуючи нормативно-правову та нормативно-технічну базу сфери інформатизації, ринку сучасних інформаційних технологій та послуг з метою забезпечення інформаційної безпеки в умовах застосування комп'ютерної техніки та інформатизації вищої школи як шляху до євроінтеграції, що в цілому сприяє створенню інформаційного середовища, в якому можливе становлення освіти за бажаним для суспільства сценарієм самоорганізації. **Сприяти розвитку електронних бібліотек та електронних підручників**, які відіграють провідну роль у науковому інформаційному забезпеченні освіти, науки, культури, управління.

20. Співпрацювати з Фондом «Ефективне управління», що розробляє конкурентоспроможність України на національному і регіональному рівнях, звіт якого про конкурентоспроможність регіонів став передумовою реалізації проекту економічного розвитку регіонів.

Висновки

1. В сучасних умовах системної кризи необхідно формування концепції довгострокового сталого розвитку України у вимірах глобалізаційних процесів сучасності та пошуки шляхів оптимізації в умовах інтеграції до загальноєвропейського простору; розробка методики осмислення кризових проблем соціоантропологічного, соціоекономічного та соціокультурного характеру та створення нової методики антропологічної експертизи політичних програм і проектів; розробка нової технології інноваційного механізму як фактора досягнення сталого розвитку сучасного українського суспільства в умовах виходу України з кризи.

2. Завдяки гнучкості, виникненню і здатності до самовідновлення **національна ідентичність** є потужною силою, яка, не втрачаючи своєї сутності, може поєднуватися з іншими ідеологіями й політичними доктринами, зокрема соціальними, політичними, економічними. Ідентичність соціальна – результат самоототожнення з тими групами й спільнотами, які він сприяє як «свої», стосовно яких він найбільшою мірою здатний відчувати і сказати «ми» (гендер, родина, релігія, етнос, професія тощо). Актуалізація певної ідентичності може бути ситуативною: соціальна ідентичність прагне до цілісності, позитивності й ґрунтується на соціокультурному контексті суспільства. Чим більш розвинуте суспільство, тим ширшим і різноманітнішим є простір самоідентифікацій, тим складнішою є структура соціальної ідентичності і меншою її стійкість, можливість збереження цілісності. Особливо це стосується періодів активних соціальних змін, які визначаються кризою механізмів і підстав соціальної ідентифікації й, відповідно, відповідно, соціальної ідентичності.

3. **Причина мінімізації людського фактору**, гуманістичних цінностей в сучасному глобалізованому світі полягає у відсутності цілісної концепції посилення ролі і місця людини у глобалізованому світі, яка набула сьогодні онтологічного статусу, а звідси виникає ситуація маніпулятивності, схильності до впливу з боку різноманітних соціальних технологій і практик міжнародних організацій, що діють на національну державу. Інша причина, що робить дану тему актуальною, стосується відсутності у науці концепції етнонаціональної ідентичності, спрямованої на посилення місця і ролі людини у складному полікультурному глобалізованому соціумі у всьому цілісно-поліваріативному багатстві її проявів.

Перспективи подальших досліджень:

- формування концепції сталого економічного розвитку в контексті дослідження конкурентоспроможності;
- дослідження місця і ролі України в умовах глобалізації і євроінтеграції;

- основні детермінанти ефективності сталого економічного розвитку сучасного українського суспільства в контексті конкурентоспроможності.

Джерела

1. Abu-Lughod J. Going Beyond Global Babble // Culture, Globalization and the World-System. Ed. by A.D. King. London, 1991.
2. Alexander, J., and P.Colomy. Differentiation Theory and Social Change. New York: Columbia University Press, 1990.
3. Alexander J. Fin de Siicle Social Theory: Relativism, Reduction, and the Problem of Reason. London-New-York: Verso, 1995.
4. Appadurai A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis, 1996.
5. Appadurai A. Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy // Global Culture. Ed. by M. Featherstone. London, 1990.
6. Arrighi G. Globalization and the Rise of East Asia: Lessons from the Past, Prospects for the Future // International Sociology. 1998, N1.
7. Bartelson J. Three Concepts of Globalization // International Sociology. 2000, N2.
8. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. Ann Arbor, 1994.
9. Baudrillard J. A ilusao do fim ou a greve dos acontecimentos. Lisboa, 1997.
10. Bauman Z. Globalization: The Human Consequences. Cambridge, 1998.
11. Becker B., Paetau M. (Hrsg.) Virtualisierung des Sozialen. Frankfurt a. M., 1997.
12. Brubaker R. The Limits of Rationality. London: Allen and Unwin, 1984.
13. Brooke James, "Colombia's Rebels Grow Rich from Banditry," *New York Times*, July 2, 1995, sec. 1, pp. 1, 4.
14. Buehl A. Die virtuelle Gesellschaft. Opladen, 1997.
15. Burton J. World Society. Cambridge, 1972.
16. Chase-Dunn C. Global Formation. Oxford, 1989.

Стаття надійшла 01.05 2009р.